

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ՏԱՐԵԼԻՑ ՄԱՀՈՒՈՆ

ԵՐԱՆԱՇՆՈՐԷ Տ. ԹՈՐԳՈՍ՝ Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԿԻ

Փետրուար 11-ի կիրակին ամբողջութեամբ յատկացուած էր Ս. Աթոռոյս մեծանուն հանգուցեալ պատրիարքի մահուան տարելիցի հանդիսութեանց։

Յետ առաւօտեան ժամերգութեան, որ կատարուեցաւ տօնական օրերու յատուկ շքով եւ ծանրութեամբ, Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ բազմաձայն երգեցողութեամբ։ Պատարագեց մեծ հանդէսով Եզրիպտոսի թեմին Առաջնորդական փոխանորդ Գեր. Տ. Մամբրէ Եպսկ. Սիրունեան, որ երկու այլ աշխարհական ներկայացուցիչներու՝ Տիար Մ. Զրաքեանի և Տսքթ. Խ. Սողիկեան Պէյի՝ յատկապէս եկած էր Եզրիպտահայութեան սուգն ու յարգանքը յայտնելու իրենց երբեմնի մեծ առաջնորդի գէթ մահուան տարելիցին առթիւ, քանի որ պարագաներու բերումով իրենց զլացուած էր պատենութիւնը հանգուցեալի յուղարկաւորութեան և թաղման ներկայ գտնուելու։ «Հայր մեր»էն առաջ քարոզեց պատարագիչ Սըրբաղանը ռեւ. է, մահ, յաղթութիւն քո, ո՞ւր է, դժոխք, խայթոց քո բնաբանով։ Սըրբաղանը համոզումի խոր շնչով վեր հանեց հանդերձեալ կեանքին ստուգութիւնը. անոր ուրացումը մանաւանդ ցոյց տալով անորամարանական և անմարդկային, ու հիմնովին հակասական՝ բարեգութ Աստուածոյ մը գաղափարին։ Եւ ապա ոգեկոչեց լուսնումով Լուսահոգի Սըրբաղանին յիշատակը, վեր հանելով անոր բաղման արժանիքները իբրեւ ուսուցիչ, քարոյիչ, գործիչ ու մանաւանդ իբրեւ պաշտօնեայ և իշխան եկեղեցւոյ, մեր պատմահոր նշանաւոր խօսքը՝ «Որ մահկանացու ծնեալ զանմահ զիւրն եթող յիշատակ» պատշանցուց անմահանուն պատրիարքին։

Քարոզէն վերջ կատարուեցաւ հոգեհանդրատեան վեճառքը պաշտօն հանդիսագեղութեամբ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր։

Ս. Պատարագէն անմիջապէս վերջ ամբողջ Միաբանութիւնը, և աշակերտութիւնը, ի զուգուենալով Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, երկաթաձիգ թափօրով, որուն կը հետեւէր ժողովուրդի հոծ բազմութիւնը, ուղղուեցան Ս. Փրկչի գերեզմանատունը, յուխտագնացութիւն Լուսահոգիի հողակայանին։ Ճամբու ընթացքին զպիրներ կ'եղանակէին, այլևս այս կարգի ուխտագնացութեանց համար պաշտօնական երգ դարձած՝ Եղիշէ Դուրեան պատրիարքի «Եթէ զիս տանիս» քերթուածը։

Կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտամունք Լուսահոգիի գերեզմանին վրայ, որ թարմացած էր ծաղկեպսակներով, նուիրուած, ի մէջ այլոց, Եզրիպտահայութեան Գաղութի և Գուշակեան ընտանիքի կողմէ, որուն երկու անդամները Պ. Զգօն

Գուշակեան և Տիկին Սիրարփի Խաչատուրեան փութացած էին Եզրիպտոսէն իրենց մեծ հօրեղոր շիրմին վրայ ևս վճարելու իրենց յարգանքի և արցունքի տուրքը։ Հոգեհանգստեան պաշտամունքէն վերջ Ս. Փրկչի եկեղեցւոյ գաւթին մէջ փոքր հանդիսութեան մը ընթացքին Տ. Բարդէն Արեղայ կարգաց Լուսահոգիի յիշատակին ձօնուած իր քերթուածը (Սիւն 1939, էջ 128)։ Ժառանգաւորներ երգեցին Ե. Դուրեան պատրիարքի «Խաչը» քերթուածը։ Թափօրը նոյն շուքով, լուս, վերադարձաւ Պատրիարքարան, ուր Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայր իր և Միաբանութեան նորահակալութիւնը յայտնեց Գեր. Տ. Մամբրէ Սըրբաղանին և ընկերակիցներուն, որոնք Եզրիպտահայութեան յարգանքն ու վշտակցութիւնը կը բերէին Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան։ Ժամը 12 էր արդէն երբ վերջացաւ կրօնական հանդիսութեանց այս շարքը։

Ս Պ Ա Հ Ա Ն Գ Է Ս Ր

Յետ միջօրէի ժամը 4ին, Ս. Աթոռոյս կիւլպէնկեան Մատենադարանի սրահին մէջ, տեղի ունեցաւ Սգահանդէս մը։ Սրահը յարդարուած էր վախճապէս. մուտքի հանդիպակաց պատին վրայ զետեղուած էր Լուսահոգիի նկարը, շրջանակուած դալինիի ճիւղերով։ Հանդէսին կը նախագահէր Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, իր շուրջը ունեւալով Գեր. Տ. Մամբրէ Սըրբաղանը, Միաբանութեան եկեղեցական դասը և Եզրիպտահայ ներկայացուցիչները։ Հրաւիրուած էր ընտրանի բաղմութիւն մը։

Բացման խօսքը կատարեց Հոգ. Տ. Կիւրեղ ծ. Վրդ. Խորայէլեան. բացատրեց հանդէսին նպատակը որ սահմանուած էր Ըլլալու ոչ միայն յարգանքի արտայայտութիւն մը Լուսահոգի Սըրբաղանի յիշատակին, այլ՝ առաւելապէս անգամ մը ևս արծարծելու իր ոգին մեր մէջ. կենդանի պահելու համար իրմէ ինչ որ կը մնար անմեռ — իր սէրը ևս նուիրումը եկեղեցիին եւ Ազգին նկատմամբ —, շարունակելու և տակաւ ան տակաւ իրագործելու իր իտէալները որոնք միապէս թերաւարտ։ Մէկ խօսքով զինք միշտ կենդանի պահել Ս. Յակոբեանց յարկին տակ — «Որ յանէից» հանգստեան շարականի երգեցողութենէն վերջ բանախօսեց Տ. Սեբովբէ Վրդ., ներկայացնելով Լուսահոգի Սըրբաղանի մէջ «Հայ եկեղեցւոյ մարդը»։ շնչեղ այն նուիրումը և եռանդը որունմով Սըրբաղանը կապուած էր Հայց. եկեղեցւոյ ծառայութեան գործին։ Ծնած ու սնած Ըլլալով կրօնական մաքուր միջոյցորտի մը մէջ, Հայ ժողովուրդը հանչեցած Ըլլալով իր պատմութեան, բնագաւառին, ու գաղթալայրերուն մէջ, Լուսահոգին իր մէջ շինած էր այն խոր համոզումը թէ ազգապահպանման խոշորագոյն ազդակն է Հայց. եկեղեցին, ու այդ իսկ պատճառով ամեն բանէ առաջ ուղած էր Ըլլալ եկեղեցւոյ հաւատարիմ պաշտօնեան. և ուր որ դացած էր իր զիխաւոր մտահոգութիւնն էր եղած զարկ տալ կրօնական, եկեղեցական ու՝ անոնց յարակից կրթական գոր-

ծերուն: — Յաջորդ բանախօսը, Տ. Եղիշէ Վրդ., «Իմացական արժէքներու մարդը» ներկայացուց թորգոմ Սրբազանի մէջ: «Մարդը կան, ըսաւ ան, որոնք կը հասնին էշմարտութեան, բայց հոն կանգ կ'առնեն, անոնք չեն պատկանիր իւրենց ժամանակին: Մարդը ալ կան որոնք միայն իրենց ժամանակին կը պատկանին, ու կը մնան ծանծաղամիտ: Թորգոմ Սրբազան կրնար բանալ ինքզինքը բարձրագոյն իրականութեանց ու միայլ նոյն ատեն իր ժամանակի մարդը»: Երկրորդ գրուագիւնը, Սրբազանի կեանքէն, որոնք կուգային հաստատել թէ մտքի եւ սրտի տէր մէկն էր Սրբազանը եւ գիտէր գնահատել ստոյգ արժէքները թէ՛ իսկ անոնք երեւէին ամենէն խոնարհ դասի մարդոց մէջ, — երրորդ բանախօսը եղաւ Պր. Յ. Օլական. իբրեւ մէկը որ փոքր տարիքէն ծանօթացած է Հանգուցեալ Սրբազանին, թուեց պարագաներ ուր երեւեալ կուգային «Աշխատանքի մարդը» Լուսահոգիին մէջ: «Ամէն բանէ առաջ աշխատել պէտք է գիտնաք» եղած էր իր առաջին յորդորը իր աշակերտներուն: Աւ իր կեանքը գործնական իրականացում՝ այդ յորդորին: Եթէ իրեն չտրուեցաւ պատեհութիւնը համալսարաններուն մէջ բարձրագոյն ուսմունք ստանալու, ինք զայն ձեռք ձգեց, աւելիով միատեղ, յամառ ու կազմակերպեալ աշխատանքով: Աշխատախօրութիւնը Սրբազանի նկարագրին ամենէն կարկառուն գիծերէն եղաւ: Մահը զինք զտաւ աշխատանքի սեղանին առջև:

Մէջ ընդ մէջ եղան երգեր ու արտասանութիւններ, ընդհանրապէս Հանգուցեալ Սրբազանի գործերէն:

«Տէր կեցո» մաղթերգէն վերջ փակման խօսքը ըրաւ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Զօր առաջարկուեալ, Գեր. Տ. Մամբրէ Եպս., նախ իր շնորհակալութիւնը և գոհունակութիւնը յայտնեց Ամեն. Սրբազան Պատրիարք Զօր, որ պատեհութիւնը տրուած էր նաև իրենց մասնակցելու յարգանքի այս արտայայտութեանց՝ յիշատակին անոր, որ եղած էր նաև եղիպտահայութեան մեծ առաջնորդը. ինք ևս շնչտեց և հաւաստեց այն ինչ որ ըսած էին բանախօսները, և յոյս յայտնեց որ Լուսահոգիին ոգին կենդանի պիտի պահուի իր աշակերտներուն մէջ:

Միաբերան երգուած Տէրունական աղօթքով, Ամեն. Ս. Պատրիարք Զօր «Հոգեւոց»ով ու օրհնութեամբ փակուեցաւ յիշատակի այս տպաւորիչ սգահանդէսը:

Տեղ կուտանք ստորեւ գրութեան մը, զոր ներկայ ազգայիններէն մին գրած է հանգէսին տպաւորութեան ներքեւ եւ յղած իմրագրութեանս, և որ կրնայ իբրեւ թարգման ծառայել այն ընդհանուր տպաւորութեան զոր կրեցին ունկնդիրները, և այն սիրոյն ու համակրանքին զոր կը վայելէր Հանգուցեալ Սրբազանը ժողովրդային խաւերուն մէջ:

ՁԷ՛ ՄԵՌԱՆԻ ԹՈՐԳՈՄ ՍՐԲԱԶԱՆԸ

Ներկայ էի անոր տարեկիցին առթիւ սարքուած սգահանդէսին, եւ միխթարուած րաժնուեցայ անկէ թէ չէ՝ մեռած միւր երջանկայիշատակ պատրիարքը:

Եթէ Սահակ-Մեսրոպի հոգին վերապրած էր Թորգոմ Սրբազանին մէջ, ան զրեթէ իր հոգւոյն ու մտքին լոյսը ծալքերով կ'ապրի իր հոգեւոր զաւակներուն մէջ: Որքան ստոյգ է արարելէն առակը որ կ'ըսէ, թէ չի մեռնիր նա որ զաւակ կը թողու: Թորգոմ Սրբազանի հոգեւոր զաւակները կը փայլին այսօր իսկ ու զեռ շատ աւելի պիտի փայլին վաղը մեր ազգին մէջ:

Երբ իր հոգեւոր զաւակներէն ոմանք խօսք առին խօսելու համար իր կեանքին կարկառուն գիծերուն մասին, իմ նայուածքս անոնցմէ դէպի իր պատկերը կ'երթար որ կախուած էր իրենց վերեւ, ու կը դիտէի զինք որ անհուն ծախսով մը իր ծայտէն, եւ կը յիշէի թէ ինչպէս կը բերկրէր իր հոգին երբ կը լսեր բարոյները իր հոգեւոր զաւակացւոյ Գանիցս այսպիսի բարոյներէ վերջ չէր կրցած ինքզինքը զսպել խօսք առնելէ իր ուրախութիւնը արտայայտելու համար:

Իրապէս վայելեցի սգահանդէսին մէկ երկու ժամբ, վասնզի պարեցայ զանոնք հանգուցեալին շունչին տակ: Զինքը ծանցած էի միայն իր պատրիարք ընտրուելէն առկին, բայց իր առաջին բարոյէն վերջ անհուն սիրով մը լեցուած էր սիրտս անոր հանդէպ: Ի՛նչ անուշ էին իր խօսքերը որ պիտի չը մոռնամ ընաւ. իր ծանր խօսքերը խորունկ կ'իշնէին լսողին սիրտը, բաւական էր որ լսողը զգայուն սիրտ մը ունենար, վասնզի այդ խօսքերը շատ սիրտով ու տառապամբ մարդու մը սրտէն կը քղւէին:

Սիրած եմ այնչափ Թորգոմ Սրբազանը անոր համար թերեւս որ ան տառապանքի մարդը եղած էր. կեանքի մէջ տառապողները զիրար շուտով կը ծանչնան ու կը սիրեն:

Օր մը, Սրբազանը, Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցիին մէջ քարոզած էր տառապանքի մասին, ու եթէ չեմ սխալիր «Տառապանքն է որ կը շինէ օրշմարիտ մարդը եւ կը ցուցնէ անոր ոսկին» ըսած էր, ու ես ընդունելով այս մեծ իրողութիւնը կը հասկնայի թէ տառապանքի ինչ ծամբաներէ անցած էր Սրբազանը զայն համար իր այդ խոր համոզումին թէ Տառապանքն է որ կը բարձրացնէ մարդը: Իմ այս պարզ տողերս թող իմ սիրոյ տուրքը լինին իր ի կեանս եղած ժամանակ տառապող հոգիին, զգայուն սրտին, որ կը հաւատամ թէ տառապած էր իր Եկեղեցիին եւ Ազգին սիրով:

Կը ցաւիմ որ իր պատրիարքութեան օրերը երկար չեղան, զի ինձ այնպէս կը թուի որ այդ օրերը թէպէտ ծանր աշխատանքով լեցուած՝ իր կեանքին ամենէն խաղաղ շրջանը կազմեցին:

Բայց նա որուն խորհուրդներուն մարդոց խելքը չի հասնիր, ուզեց զայն կոչել իրեն, զի ինքն իսկ է խաղաղութիւն:

Խաղաղութիւն եւ հանգիստ քու հոգիիդ, Սրբազան Հայր, եւ թող հիմուի հոգիդ ի տես քու արժանաւոր զաւակացոյ որ Ազգիդ պարծանքը պիտի լինին:

Յուշադէմ

Կ. ՄԷՀԻԱՆՅԱՆ